

SZUBKULTÚRÁK, INTERNETES KÖZÖSSÉGEK AZ LD50 HONLAP ÉS FELHASZNÁLÓI KÖRE

Bevezető

Tanulmányomban az LD50 nevű honlapot (www.ld50.hu), valamint annak felhasználói körét mutatom be.¹⁹⁶ Az oldalt 2001-ben indította útjára Damage, a magyarországi goth közösség egy tagja. Az LD50 oldal bár eredetileg goth és cyberpunk felhasználók számára készült és elsősorban fotókat mutatott be, mára „interszubkulturális” portállá vált, amely már jóval több funkciót tölt be. Felhasználói között egyaránt jelen vannak a goth, cyberpunk, dark, industrial, metal, és az elektro (goa, drum 'n' bass, noise, hardcore) szubkulturák képviselői. Közös fórumokon, közös témákról beszélgetnek; közös, az oldalon hirdetett rendezvényeken vesznek részt. Kutatásom során azt vizsgálom, hogy ezen a közös oldalon az oldaltól a hatására létrejön-e valamiféle keveredés az egyes közösségek között, hatnak-e ezek a csoportok egymásra, és ha igen, milyen mértékben és ez miben nyilvánul meg.

Ez a honlap Magyarországon egyedülállóan mondható, mivel nálunk ez az egyetlen olyan portál, amely nem specifikusan egy szubkultúra felhasználói számára készült. Nemzetközi viszonylatban is érdekesnek tekinthető; tudomásom szerint az egyetlen hasonló tematikájú, interszubkulturális weboldal a brit Vampire Freaks (www.vampirefreaks.com).

Hipotézisem szerint a különböző szubkulturák-ból érkező tagok nem pusztán hatnak egymásra. Az LD50-hez való tartozás szinte felülírja a felhasználók eredeti szubkulturális identitását. Ezt egy empirikus kutatással igyekeztem bebizonyítani. Módszerek tekintetében kvalitatív és kvantitatív eszközöket egyaránt használtam. Az oldal szövegeinek, valamint a felhasználók profiljainak elemzésén túl elvégeztem egy kérdőíves userkutatást, amelynek eredményeit mélyinterjúkkal egészítettem ki. Az interjúk során új kérdések is felmerültek, amelyek a kutatás továbbgondolására készítettek. A kutatás kezdete óta személyesen is részt vettem több LD50 rendezvényen, amelyeken szintén érdekes megfigyeléseket tettem.

196 Szerzői kiegészítés: az oldal jelenleg már nem aktív, működését 11 év után d3m3g4, az alapító felfüggesztette. A website jelenleg csak olvasható formában, saját múzeumaként érhető el.

Mivel az LD50-en végbemenő szubkulturális keveredés, valamint a szubkulturális identitás átalakulását vizsgálom, fontosnak tartom definiálni magának a szubkulturának a fogalmát, valamint röviden bemutatni a szubkulturakutatás főbb korszakait, irányzatait, ezzel elméleti keretet adva tanulmányomnak. Sorra veszem általában a szubkulturák, a szubkulturához tartozás, a szubkulturális identitás kialakításának főbb elemeit. Lényeges bemutatni a hálózat, az internet közösségi életben betöltött, egyre fontosabbá váló szerepét. Több kutatás is foglalkozik az internetes közösségekkel, az online kapcsolatok minőségével, azok szubkulturális, illetve posztsubkulturális elemzésének lehetőségével. Ezek után térek rá konkrétan az oldal bemutatására, valamint a regisztrált felhasználók körében végzett empirikus kutatásom eredményeinek ismertetésére.¹⁹⁷

Szubkulturális elemzés

Mi a szubkultúra?

A szubkultúra egy olyan sajátos ideológiával rendelkező társadalmi-kulturális képződmény, amely a kultúra egészének keretein belül létezik, s amelynek tagjai nagymértékben azonos stílussal, célokkal és értékrendszerrel bírnak.¹⁹⁸

A szubkulturák elemzésével foglalkozó kutatók a legkülönfélébb módokon próbálták megközelíteni, vizsgálni, értelmezni a szubkulturális jelenséget. Magát a szubkultúra kifejezést is „számos értelemben használták, illetve használják (részkultúra, alárendelt kultúra, speciális csoportok kultúrája stb.), illetve ezzel összefüggésben igen különböző csoportokat tekintettek és tekintenek a különböző elméletalkotók szubkulturának (minden elképzelhető alcsoport, fogyasztási csoportok, etnikai kisebbségek, szexuális kisebbségek, foglalkozási csoportok, különleges helyzetben lévők csoportjainak kultúráit stb.)” (Kacsuk 2005:91).

197 E tanulmány szakdolgozat-változatának téma-vezetője dr. Havasréti József volt (PTE).

198 http://www.gothic.hu/gothic.html?http://www.gothic.hu/szubkultura5_bemutatas.html (2009.10.23.)

Hodkinson elképzelése szerint a szubkultúrák lényege egy bizonyos „kulturális szubsztanciában” rejlik, melyet négy elem segítségével ragadhatunk meg. Az első elem a *következetes jellegzetesség*, amely az ízlések és attitűdök hasonlóságára vonatkozik. A második elem az *identitás*, amely a tagok közösségi kultúrájukkal szemben érzett azonosságtudatára utal. A harmadik elem a szubkultúra iránti *elkötelezettség*. Az utolsó elem az *autonómia*, a tömegmédiától való függetlenség. Ez az elem megköveteli, hogy az adott szubkultúra rendelkezzen egy saját kommunikációs rendszerrel, amelyen keresztül fenn tudja tartani önmagát (Kacsuk 2005:107-108).

Fontos különbséget tenni a szubkultúrák és az ellenkultúrák között. Ahogyan arra már Taylor (2002) is utalt, bár számos hasonlóság fedezhető fel a szubkultúrák és az ellenkultúrák között, egy igen jelentős lényegi eltérés különbözteti meg a kettőt egymástól. A szubkultúrával ellentétben az ellenkultúra mindig szemben áll a fennálló rendszerrel, ezért szükségszerűen politikai felhangot is hordoz. Az ellenkultúrák többnyire hirtelen születnek, radikális válaszkísérletként egy aktuális (többnyire politikai) eseményre, társadalmi, kulturális krízisre, jelenségre. Az ellenkultúrákkal szemben a szubkultúráknak nem célja beférkőzni a többségi társadalomba, valamint nem feltétlenül állnak szemben a fennálló rendszerrel (Taylor 2002).

A szubkulturális elemzés kezdeteitől a napjainkig eltelt időszakig a szubkulturakutatás különböző irányzatai körvonalazhatók. Az egyes irányzatokban igen eltérően értelmezték mind a fogalom jelentését, mind pedig a szubkulturának tekinthető közösségeket. Az alábbiakban ezeket a korszakokat, illetve az egyes korszakok főbb jellemzőit mutatom be.

A szubkulturális elemzés korszakai

A szubkulturális elemzés, azaz a szubkulturakutatás egy önálló kutatási terület. A szubkulturákkal kapcsolatos elemzések három nagyobb korszaka, három „hulláma” különböztethető meg.

A szubkulturakutatás kezdete, a *klasszikus megközelítés*, a Chicagói Iskola nevéhez fűződik. Ez az 1950-es évekbeli kezdeti, determinisztikus megközelítés a szubkultúrák és a deviancia között egyértelmű párhuzamot vont. A deviancia kiváltó oka azonban ezen *klasszikus megközelítés* szerint más, mint az ezt megelőző elképzelések esetében. A korábbi modellek szintén deviánsnak tekintet-

ték a szubkultúrákat, azonban a deviáns viselkedés szerintük a bűnözői személyiségre vezethető vissza. Ezzel szemben a Chicagói Iskola álláspontja szerint a deviáns szubkultúrák létrejöttének okait a társadalmi feszültségekben kell keresni. *Albert Cohen* szerint a szubkultúrák kialakulásában az a folyamat játszott a döntő szerepet, amelynek során a munkásosztálybeli fiatal fiúk szembesülnek a középosztálybeli elvárások és a tényleges lehetőségeik közötti ellentmondással. Ebben a kilátástalan helyzetükben a „bűnözői szubkultúrákban” találnak hozzájuk hasonló helyzetben lévő, megértő társakra. Ezeket a közösségeket egyértelműen deviánsnak titulálták. A deviáns kifejezést nemcsak egyénekre, hanem olyan közösségekre is lehet használni, amelyek tagjai a társadalom tagjainak többségéhez képest eltérő életmódot folytatnak, eltérő értékrenddel bírnak. *Cohen* igen sokat foglalkozott a bandakultúrákkal. Egy amerikai kisvárosban több „bűnöző szubkultúrát” vizsgált. Tapasztalatait összegezve arra a következtetésre jutott, hogy a lopás és egyéb bűncselekmények elkövetése ezen csoportok esetében nem a vagyonszerzésről szól, hanem a tömeg által normálisnak tartott társadalom elutasításáról, csakúgy, mint a vandáloknál. Ennek alapján érthető, hogy a normálistól eltérő, azaz szubkulturákhoz tartozó egyéneket miért tekintették deviánsnak, társadalomtól idegennek.¹⁹⁹ Ez a klasszikus megközelítés azonban nemcsak a bűnözői szubkultúrákat, ellenkultúrákat, hanem egyéb szubkulturális közösségeket is deviánsnak minősített átlagtól való eltérésük miatt. *Howard Becker Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance* című művében rávilágított a deviancia fogalmának relativitására. *Tranzakciós devianciaelmélete* (címkézés elmélet) szerint „a deviáns viselkedés az adott gyakorlatot deviánsnak minősítő közösségi lépések, és nem pedig valamilyen, az adott egyénben vagy cselekedetben benne rejlő minőség eredménye” (Kacsuk 2005:93). Ugyanebben a művében megfogalmazott, a szubkultúrák tagjai között lévő hitelességre; a szubkultúrák piachoz, illetve a társadalom egészéhez viszonyulására irányuló kérdései már a szubkulturális elemzés olyan irányába mutatnak, amelyek a szubkulturakutatás későbbi korszakaiban válnak igazán jellemzővé.

A hetvenes években jelent meg a magát „*új hullámnak*” nevező második kutatási irányzat, amely a birminghami iskolához kötődik. Ez az irányzat már nem annyira a deviáns csoportokkal, hanem inkább a stílusorientált közösségekkel foglalkozott.

¹⁹⁹ <http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Deviancia&oldid=2552175> (2009. 10.24.)

A Richard Hoggart által alapított birminghami Kortárs Kritikai Kultúrakutatási Központ (*Centre for Contemporary Cultural Studies, CCCS*) a szubkultúrákat „a mélyebb társadalmi struktúrák és erőviszonyok kifejeződéseinek tekintették” (Kacsuk 2005:95). Ez a marxista-strukturalista elképzelés az egyes csoportok sajátos stílusjegyeit jelekként értelmezte és szemiotikai úton próbálta elemezni. Ezen értelmezések szerint ezek a sajátos megjelenési formák, jelek a társadalmi feszültségekre adott válaszokként tekinthetők. Ebből a szemszögből közelítette meg és elemezte például Hebidge a punk szubkultúrákat. A CCCS értelmezése szerint a szubkultúrák csak a munkásosztály tagjaiból szerveződhetnek, és a szubkulturális megoldások csupán ideológiák maradnak.

Ez az irányzat már nagyobb hangsúlyt fektetett a zenei szubkultúrák vizsgálatára. Leginkább a modokkal és a rockerekkel, illetve a punk mozgalommal foglalkoztak. *Stanley Cohen* úgynevezett *morális pánik elméletében* azt fejtegeti, hogy „a szubkultúrák az elnevezés, illetve a médiában való reprezentáció révén válnak felismerhetővé – saját maguk számára is –, azáltal jönnek létre konkrét szubkultúráként” (Kacsuk 2005:94). Az egyes csoportok közötti összeütközések szerepelnek a tömegmédiában, újságíróktól, szerkesztőktől kapott elnevezésük is itt jelenik meg először. Elméletét az 1972-ben megjelent *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers* című művében írta le, amelyben részletesen beszél a mod–rocker összecsapásokról. A mod egy fogyasztás- és divatorientált stílusirányzat, amely a második világháború után alakult ki Angliában. Az 1960-as években a munkásosztálybeli fiatalság csak reménykedhetett a felemelkedésben, ám a háború utáni gazdasági fellendülés sokat javított a helyzetükön. Az alapvető szükségletek kielégítése mellett egyre többet tudtak foglalkozni külső megjelenésükkel, egyre többet áldozhattak divatcikkekre. A *Carnaby Street-i* ruhakereskedelem körül több stílusirányzat szerveződött, ezek közé tartozott a mod is. A rocker kultúra Amerikából ered, de hamar átterjedt Angliára is a motoros, férfias stílusirányzat. A rockerek a modokat jellemzően feminin tulajdonságokkal rendelkező kicsúroknak tartották, a modok pedig elítélték a rockerek durva elképzeléseit a férfiaságról. Ezért több összeütközésre is sor került közöttük (Cremer 1992:50-51).

A hatvanas években jött létre a szintén a modokkal ellentétbe helyezhető, szintúgy a munkásosztályból született skinhead kultúra. Míg a modok a társadalmi mobilitást szimbolizálták, a

skinheadek a régi, munkásosztálybeli hagyatékokból táplálkoztak. A CCCS kutatói szerint a szubkultúrák úgynevezett *strukturális homológiák* mentén szerveződnek; az egyes szubkultúrák tagjainak társadalmi helyzete, céljai, problémái között párhuzamosságot lehet felfedezni (Kacsuk 2005:95-97).

A különböző szubkultúrák tehát a munkásosztály, illetve a felemelkedőben lévő munkásosztály konfliktusainak eltérő stílusú kifejeződéseiképpén jönnek létre.

A szubkultúrakutatás későbbi irányzatai szerint a birminghami iskola nézetei több tekintetben is kifogásolhatóak, bizonyos szinten hiányosnak is minősíthetőek. Muggleton egy elemzésében például a résztvevőkre való odafigyelés hiányára hívja fel a figyelmet. A birminghami iskola kutatói a lányokat nem tekintették a szubkultúrák teljes értékű résztvevőinek, ezért elemzéseikben leginkább csak a fiúkkal, férfiakkal foglalkoztak. Erre a kritikára, amely Paul Willis *A skacok* című munkáját is érte, a szerző utószavában választ ad. Úgy véli, a részben az oktatás által kiváltott „újratermelési” folyamatok eredményeként a patriarchális dominancia és elnyomás is újratermelődik a nőkkel szemben. Az iskola intézményes keretei között a fiúk esetében még olykor felcsillan a mobilitás reménye, a lányokat egyértelműen a tradicionális női szerepekre, munkákra készítik fel, mint főzés, gyermeknevelés, esetleg gépírás. A nők gyakorlatilag kétszeres kizsákmányolás áldozatai; egyfelől alulfizetett, kevés szakképzettséget igénylő munkát kell vállalniuk, másfelől a munkaidő után egyedül kell viselniük a háztartás és gyermeknevelés gondját. Ilyen szintű elnyomás mellett a nőknek nem jut olyan mértékű részvétel az egyes szubkultúrákban, mint a férfiaknak (Willis 2000:292-298). A birminghami iskola képviselői továbbá úgy gondolták, hogy a lányokkal szemben sokkal jelentősebb a szülői szigor, ezért nekik leginkább a poprajongói kultúrában való részvétel jutott. McRobbi és Garber világítottak rá arra, hogy ebben az időben családszociológiával szinte egyáltalán nem foglalkoztak a kutatók. Senkit nem érdekelt az, hogy az otthoni családi légkörben hogyan viselkedtek az egyes szubkultúrák résztvevői, illetve velük hogyan bántak.

„(...) miközben a deviancia és a fiatalság szociológiája virágozott a korai hetvenes években, a családszociológia volt mindenki számára a legkevésbé vonzó választás... úgy látszott, kevés irót érdekel, hogy mi történik, amikor egy mod

hazamegy egy átspeedezett hétvége után. Csak az számított, ami ott kint történt az utcákon”
(Benett 2005:130).

A szubkulturális elemzés harmadik nagy hulláma, a *posztmodern* szubkulturákrutatás nagyban támaszkodik McRobbi munkáira. Ez az irányzat igen nagy figyelemmel tekint a média szerepére a szubkulturák életében. Kacsuk Zoltán szerint ezt az irányzatot részben a stílus, a zenei ízlés és a fogyasztással kapcsolatos kérdések iránti érdeklődés, részben pedig CCCS-sel szembeni kritikák határozzák meg.

Ezt a korszakot két nagyobb egységre lehet bontani: a klubkulturák és a poszt-klubkulturák időszakára. A klubkulturákkal leginkább a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején foglalkoztak. E kor legjellemzőbb szubkulturális zenei irányzatai az acid house és a poszt-punk. Az acid house tisztán zenei irányzat; minimalista elektronikus zene, jellegzetes basszussal. Bár Amerikában jelentek meg az első acid house felvételek, Anglián keresztül indult világhódító útjára. Az 1980-as évek végén élte virágkorát. Addigra Angliában már kifulladásban volt a punk, ezért szabad tér nyílt a stílusnak. Jelentős képviselői többek között a *Fatboy Slim*, valamint a *Prodigy*. Fontos megemlíteni, hogy ez az első könnyűzenei irányzat, amely időben és eredeti formájában jutott el Magyarországra. A poszt-punk egy Angliából indult irányzat, amely az 1970-es évek végén, '80-as évek elején alakult ki a lendületét vesztett punk mozgalomból, megtartván annak stílusát, ám elvesztve politikai tartalmát. Később ebben az irányzatban kezdtek el olyan zenekarok tevékenykedni, amelyek zenéjéből lett később a goth zene.

Sara Thornton vezette be a „szubkulturális tőke” fogalmát, melyet a kulturális tőkével hoz párhuzamba. Szerinte ez a szubkulturális tőke inkább a társadalmi nemmel, a genderrel áll kapcsolatban, nem pedig az osztályhelyezettel. Úgy véli, hogy a szubkulturák tagjai önálló ízléssel rendelkező egyéneknek tartják magukat, akik elhatárolódnak az egyforma tömegtől.

Thornton a média szerepét is vizsgálta a szubkulturákkal kapcsolatban. A szubkulturális közösségek szempontjából a média három szintjét különbözteti meg. Az első a *makromédia*, amely tulajdonképpen a tömegmédiát fedi. A második az úgynevezett *niche-média*, amely a különböző szaklapokra, műsorokra, honlapokra utal. A harmadik szintre, a *mikromédia* szintjére Thornton a fanzinokat (amatőr magazinok) helyezi, amelyek egy adott szubkultúra belső kommunikációs csatornájaként szolgálnak.

A poszt-klubkulturák elemzésével az ezredfordulón foglalkoztak; ezeknek a kutatásoknak egyik kiemelkedő alakja *David Muggleton*, aki elsőként tulajdonított igazán nagy jelentőséget a divat-, illetve fogyasztáskutatásnak. Az ő érdeklődése leginkább az adott közösség tagjainak csoportjukról való gondolkodására irányul; tehát azt vizsgálja, hogy a tagok hogyan viszonyulnak a hitelességhez, valamint a szubkulturális kötődéshez. Úgy véli, hogy csak a kezdeti időkben léteztek erős csoportidentitással, határozott stílussal és konkrét politikai tartalommal bíró szubkulturák. A punk megjelenése mindezt feldúlta, és azóta már nem lehet ennyire éles megállapításokat tenni az egyes közösségekre. A posztmodern szubkultúra-elméletek már nem szabnak olyan éles határokat, kontúrokat az egyes közösségek értelmezésekor. Maffesoli és Benett szerint a posztmodern kor töredezett kultúrájában már nem lehet konkrétan körülhatárolható közösségekről beszélni, ami részben a posztmodern identitás töredezettségéből is következik. Úgy vélik, tökéletesen körvonalazható csoportok helyett célsebébb hasonló érdeklődési területekkel rendelkező *törzsekről*, *neotörzsekről* beszélni (Tracy – Robert 2008:198).

A posztmodern szubkulturákrutatásban a közösségek átalakulásával párhuzamosan megszületett tehát a fogalom újradefiniálására való igény, amelynek eredményeképp a *törzs* és a *neotörzs* elnevezések mellett megjelent a *színtér* fogalma is. Ez a fogalom különösen fontos kutatásom szempontjából, mivel nagyban kapcsolódik az internetes közösségekhez. Benett és Peterson az elsősorban zenei alapon szerveződő közösségekkel kapcsolatban különbséget tesznek *lokális*, *globális* és *online színterek* között. A *lokális színtér* egy szűkebb közösséget jelöl; ide tartozik például a liverpooli zenei színtér. A *transzlokális színtér* egy egyszerre több lokalitáshoz is kapcsolódó színteret jelöl; ilyen színtér a goth szubkultúra is. Az *online* vagy *virtuális színterek* olyan közösségeket jelölnek, amelyek valamilyen formában az internethez kötődnek. Az *online színtér* fogalma nem zárja ki azt, hogy ezek a csoportok offline is szerveződjenek (Tófalvy 2008a:139-142).

Az általam vizsgált és elemzett honlap az *online színtér*hez sorolható, ezért a későbbiekben részletesen kitérek a virtuális színtér sajátosságainak bemutatására, valamint a hálózat közösségi életben betöltött kiemelkedő szerepére.

Jól látható a szubkulturák megközelítésében történt hatalmas változás. Ma egy adott közösséget vizsgálva nem a deviancia az első dolog, ami a ku-

tató eszébe jut, nem lát feltétlenül bűnözőt egy, a fősodortól eltérő egyénben. Mára ezek a kutatások leginkább a szubkulturális stílussal, identitással, „szubkulturális tökével” foglalkoznak. Ehhez talán az is hozzájárul, ahogyan Muggleton is írja, hogy napjainkban tényleg lényegesen kevesebb a radikális eszméket valló, valóban deviáns közösségek száma.

Hálózat, médium, kapcsolatépítés, LD50

A hálózati kommunikáció, azaz az interneten történő kommunikáció napjainkban igen elterjedté vált a legtöbb országban. Ez egyáltalán nem meglepő, hiszen az internetes kapcsolatépítés és kapcsolattartás egyszerű, gyors, interkontinentális és nem utolsó sorban olcsó. Az egyes személyek közötti távolság gyakorlatilag eltűnik a hálózaton. A különböző közösségi portálokon olyan ismerőseinkkel is könnyedén felvehetjük a kapcsolatot, akikkel már évek óta nem találkoztunk. Az egyes ilyen portálokon a „közös ismerősök” linkre kattintva tulajdonképpen személyesen is átélhetjük a Buchanan által bemutatott „kicsi a világ” effektust (vö. Buchanan 2003:25-35).

A hálózaton azonban nemcsak egymást ismerő személyek, hanem teljesen idegenek is kapcsolatba léphetnek egymással. Mivel dolgozatom témája az LD50 honlapon történő „interszubkulturális” kapcsolatépítés, elsősorban a hálózati kommunikáció szubkulturális közösségek életében betöltött szerepével foglalkozom. Zizi Papacharissi szerint „a legéletszerűbben akkor jellemezzük a virtuális szférát, ha úgy gondolunk rá, mint számtalan kulturálisan fragmentált kiberszférára, amelyek egy közös virtuális nyilvános teret foglalnak el” (Papacharissi 2003). Ezekből a kiberszférákból az egyén kedvére válogathat. A különböző információkhoz mindenki gyorsan és olcsón hozzáférhet; a közös térben különböző nemzetiségű, különböző nézeteket valló emberek tágíthatják egymás látókörét. A hálózati kommunikáció az alternatív nyilvánosságok létrejöttének lehetőségét is magában hordozza, ennek jó példája a blogkultúra kialakulása. Erről számol be Dobó Mátyas írása is, amely két konkrét példával, az iraki háborúval és a „Rathergate” botrányval kapcsolatos blogtevékenységekkel támasztja alá a blogok ezen funkcióját (Dobó 2006:25-38).

A különböző internetes oldalak, fórumok egy közös mediális teret, online színteret biztosítanak a felhasználók számára, amelyben virtuálisan kapcsolatba léphetnek egymással. Ez a virtuális kapso-

lattartás a legtöbb szubkulturán belül igen fontos. Vályi Gábor Reingoldra és Castellsre támaszkodva írja le, hogy „(...) az Internet (...) az első olyan médium, amely lehetővé teszi, illetve hatékonyan támogatja a közösségek spontán önszervezését” (Vályi 2004:48). Az *alulról jövő kulturális globalizáció és az internet* című tanulmányában kifejti az interneten történő kapcsolattartás szerepét a nu-jazz zenészek körében. Úgy vélem, azok a megállapítások, amelyek a fenti írásban szerepelnek, általánosíthatóak több hasonló közösségre. Vályi leírja, hogy a legtöbb nu-jazz DJ nem él meg pusztán a zenélésből, nincs pénze lemezekre, berendezésre. Az internet sokuk számára nem pusztán megkönnyíti, hanem egyenesen lehetővé teszi a tájékozódást az adott irányzaton belül, új hanganyagok beszerzését, a külföldi DJ-kkel való kapcsolatfelvételt, kapcsolattartást. Ez a tájékozódási lehetőség a hallgatók, műkedvelők számára is fennáll. Ők is bármilyen anyaghoz hozzáférhetnek, létrehozhatják saját fórumaikat, legyen az akár rajongói fórum, vagy egy adott közösség saját oldala. Ennek a közös mediális térnek bárki a tagjává válhat. Az sem ritka, hogy az egy adott fórumhoz tartozók a virtuális téren kívül még soha nem léptek kapcsolatba egymással (Vályi 2004:95-114).

Tófalvy Tamás az extrém zenei műfajok példáján keresztül illusztrálja a hálózat egyre fontosabbá váló szerepét. Az egyre nagyobb népszerűségnek örvendő fájlcsere hálózatok, valamint a Myspace és a Last.fm megjelenése alapvetően átalakította nemcsak a zene előállításának és terjesztésének a folyamatát, hanem nagyban befolyásolta a zenéről való gondolkodást is (Tófalvy 2008a:135). Ma, ha valaki zenét szeretne hallgatni, több online rádió, MP3 formátumban letölthető album áll a rendelkezésére. A videoklipek megtekintéséhez sem szükséges feltétlenül a televízió, hiszen a youtube.com weboldalon keresztül a legtöbb videoklip bárki számára könnyen hozzáférhető.

A felhasználók nagy száma szívesen játszik különböző online játékokkal. Ezen játékok elődei, az offline játékok már a 90-es évek elején is nagy népszerűségnek örvendtek. A számítógépes játékok egyre népszerűbbé válásáról már Paul Willis is említést tett *Jugend-Stile* című könyvében. Willis leírja, hogy ezek a játékok a fiatalok körében egyre népszerűbbé válnak, egyszerre több készséget is fejlesztenek, illetve a játékban résztvevő feleknek kalandot (Abenteuer) jelentenek (Willis 1991:59-60). Willis írása óta, az online játékok betörésével a hálózat egy újabb területre gyakorol óriási hatást.

A klasszikus szubkultúra-definíciók segítségével már nem írhatók le pontosan olyan globális közösségek, mint a psy közösség (vagy akár a globális goth szubkultúra). Ezen globális közösségek életében óriási szerepet tölt be az online kapcsolattartás. Ezek közel sem olyan zárt csoportok, mint a klaszrikus elméletek által elképzelt szubkultúrák, ezért is lehet célravezetőbb ezen közösségek esetében a *színtér* fogalom használata (Tófalvy 2008a:139).

Tófalvy Benettre hivatkozva írja le a *színtér* fogalmát: "(...) a *színtér* egy szabadabb, kevesebb megkövetéssel járó fogalom: nem feltételez szükségszerű kapcsolatokat például a zenei ízlés és az osztályhelyzet, valamint a viselkedés és a zenei kifejezőmód között, és nem határozza meg, nem határolja le az egyes zenei közösségek szerveződési formáit. (...) figyelembe veszi a *színtér*hez kevésbé kötődők szokásait is (...) nem egy bizonyos közösségi struktúra jellemzőire, hanem a szerveződés rugalmas viszonyrendszereire fókuszál" (Tófalvy 2008a:140).

Ebben az értelemben, bár nem szigorúan egy zenei közösség számára készült, de az LD50 is tekinthető *színtér*nek.

Benett és Peterson szerint a virtuális színterek olyan közösségek, amelyek az interneten működnek és nem igényelnek offline kapcsolati rendszert. Tófalvy szerint azonban az interneten kialakult közösségek nagy része rendelkezik egy előzetesen kialakult offline bázissal. Az online *színtér* erre a bázisra alapozva alakul ki. Szerinte az online *színtér*en keresztül nem feltétlenül idegennel vesznek fel kapcsolatot a szereplők, hanem a már meglévő kapcsolataikat ápolják gyorsabb, egyszerűbb, könnyebb módon. Az online *színtér* tehát tekinthető egy új kommunikációs formaként a már meglévő közösségek életében (Tófalvy 2008a:141-143).

Tófalvy Tamás egy másik írásában, a *Myspace-bandák és címkézés-háborúk. Az online közösségi alkalmazások és a deathcore színtér esete* című tanulmányában rámutat arra, hogy a zenei alapon szerveződő közösségek életében nemcsak a rajongói kapcsolattartás szempontjából játszik döntő szerepet az online kommunikáció, hanem az együttesek népszerűsítésében is. Ma már szinte minden együttesnek van Myspace-profilja, ahová feltöltheti dalait, ezen keresztül népszerűsítve magát. Az sem ritka, hogy együttesek egész albumokat tesznek fel profiljukra, amely teljesen ingyen letölthető az érdeklődők számára. A Myspace-en szereplő együttesek megítélésében azonban sokat számít az, hogy az egyes együttesek bejárták-e a népszerűséghez

vezető hagyományos utat (koncertek, fellépések), vagy csupán online népszerűsítik magukat. Ebből is látható az, hogy a virtuális térben való jelenlét nem-hogy nem zárja ki, de nem is tudja helyettesíteni az offline jelenlétet (Tófalvy 2008b:217-233).

Kutatásom fő témája, az LD50 honlap, több szubkultúra közös mediális tere. A fentiek alapján nevezhető globális színtérnek is, mivel országos szinten ismert, regisztrált tagjai az ország különböző területeiről csatlakoztak az oldalhoz; nem lehet meghatározni egy konkrét társadalmi csoportot, amelyből a résztvevői kikerülnek, illetve nem rendelkezik olyan zárt struktúrával, mint a klasszikus elméletek közösségei, hiszen nem is egy szubkultúra tagjai számára készült. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az LD50 honlap nem hasonlítható az olyan közösségi portálokhoz, mint az iWiW (www.iwiw.hu) vagy a Facebook (www.facebook.com). Az LD50 nem azzal a céllal jött létre, hogy a tagok felkutassák rajta régi ismerőseiket, ápolják előzetesen meglévő kapcsolataikat. Fontos különbség továbbá, hogy a regisztráció nem meghívásos alapon történik. Az LD50 honlapra bárki regisztrálhat. Maga az oldal most ünnepli kilencéves fennállását. Eredetileg goth, illetve cyberpunk felhasználók számára készült, mára azonban industrial, metál, valamint egyéb underground és alternatív csoportok tagjai is a regisztrált felhasználói közé tartoznak. Az oldal alkotója, Damage, eredetileg egy fotókat bemutató oldalnak szánta, de rövidesen könyv- és partybeszámolókat vették át a fotók helyét. Mára egy kulturális portállá vált, amely több ezer regisztrált felhasználóval büszkélkedhet különböző underground és alternatív körökből. Az oldalon többek között fórumok, kritikák, bulihírek, valamint a felhasználók profiljai is szerepelnek. A legtöbb felhasználó általában a nem saját szubkultúrájához tartozó tagokkal is tartja a kapcsolatot. Számomra érdekes tapasztalat, hogy az LD50 felhasználók a honlapon is meghirdetett rendezvényeken a személyes bemutatkozáskor (akár a virtuális térből ismeretlenekkel szemben is) nem a polgári, hanem felhasználói nevüket használják. Születési nevük a legtöbb esetben nem is kerül elő (többször hosszabb személyes kapcsolattartás után sem). Ez talán összefüggésben áll a „választott identitás” elsődlegességével a „kapott identitással” szemben. Ez a jelenség is tükrözi azt, hogy az LD50-hez való tartozás a felhasználók számára majdnem olyan fontos, mint az eredeti szubkultúrájukhoz való tartozás. Kicsit paradox jelenség, hogy bár a goth (de más szubkultúrák is) elhatárolja magát egyéb közös-

ségektől, ezen a portálon a közösség tagjai mégis kapcsolatba lépnek más csoportokhoz tartozókkal is, illetve az oldalon meghirdetett rendezvényeken közösen vesznek részt. Ezek a rendezvényeken érdekes módon nem is annyira a tagok eredeti szubkultúráihoz, mint inkább az LD50-hez való tartozás a hangsúlyos.

Az oldal felépítése, dizájnya

Az oldalról már első ránézésre is azonnal látszik, hogy elsősorban dark felhasználók számára készült. Domináns színe a sötétvörös, amelyet fekete motívumokkal, mintákkal, feliratokkal ötvöznek. A szövegek zöme fehér, a kulcsszavak, a legfontosabb részek narancssárgával vannak kiemelve. A narancssárga kiemelés az LD50 sajátossága, a megszokott dőlt, aláhúzott és vastag betűs kiemelések mellett egy új nyomatékosítási lehetőséget ad, mellyel a közlés „LD50-essé” tehető. Az egyik operátor például az összes hozzászólását narancssárga kiemelésbe foglalja. A főoldal egy portál, középen a hírsodorról, amelyet körbevesznek különféle buliajánlók, a friss fórumhozzászólások és a legutóbbi felhasználói aktivitások jegyzéke, a főmenü és linkajánlók, bannerek.

Az oldal szellemiségéről igen sokat elmond a hivatalos szabályzat rövidített változata. Tökéletesen látszik, hogy az oldalnak nincs semmiféle politikai célkitűzése, és elhatárolódik mindenféle ideológia hirdetésétől.

„SZABÁLYZAT (a sietősöknek)

A fehér a hivatalos szöveg, a narancsot azért írtuk ide, hogy röviden megfogd a lényegét, hogy mit NEM csinálhatsz itt. Ha politizálsz, kirakunk. Ha zsidózol, cigányozol, buzizol, nácizol, Trianonozol, 88azol, satöbbi, kirakunk. Ha máshogyan politizálsz, kirakunk. Ha szexhirdetést pakolsz ki, ha megbotránkoztatatsz, ha pedo vagy, kirakunk, a pedoért még utánad is küldünk valakit. Ha nagyon összerúgod a port mindenkivel, kirakunk. Ha sokáig nem lépsz be az oldalra (egy év), kirakunk. Lehet meggyőződésed, de ne hirdesd, ez az oldal nem erről szól. Ha automata zenelejátszót akarsz berakni a profilodba, ne. Kösz, legyél korrekt meg normális, akkor béke van. A főnök (d4m4g3) és a moderátorok (Ninth, sick.reality)”.²⁰⁰

200 <http://www.ld50.hu/page/ld50/userpolicy> (2009.11.03.)

A több ezer regisztrált felhasználó mindegyike rendelkezik egy felhasználói profiloldallal és egy avattal, melyet egyedi ízlése, stílusa, szubkulturális identitása szerint alakíthat ki. A felhasználó a profiljába képgalériát tölthet fel tetszőleges képekkel. Ezek tartalma egyénenként változó, van, aki exhibicionizmusát azzal éli ki, hogy teletölti róla készült fotókkal, van, aki érdeklődési körét vázolja fel ezekkel, a fotós alkatok saját műveiket teszik fel, s vannak olyanok, akik csak olyan képeket, amelyekben valami megfogta őket. Az LD50 tagjai rengeteg időt töltenek el mások profiljainak nézegetésével (és sajátjuk csinításával), és még arra is van lehetőségük, hogy értékeljék őket különféle szempontok alapján, mint: mennyire vállalható be [SEX.OBJEKT], mennyire dögös [COOLNESS] és hogy mennyire jó a profilja. A felhasználó profiljában vezetheti az oldalon regisztrált barátainak és ismerőseinek listáját, melyek kitöltése kölcsönös jelölésen alapul, viszont az is látható, ha egy jelölés egyoldalú.

Az LD50-függő tagok egész napjaikat töltik el a számítógép előtt, ezzel a virtuális életük a valós élet fölé helyeződik, bizonyos esetekben ki is váltja azt. Ilyenkor nemcsak profilekat nézegetnek, hanem folyamatosan a fórumokon beszélgetnek. A fórumtémák gyakorlatilag mindenre kiterjednek, a hozzászóló hangulatától a divaton keresztül a filozófiai meggyőződésekig. A „Fórum” menübe lépve látható, hogy az egyes fórumtémák három nagyobb tömbbe csoportosulnak. Az első tömbbe az LD50 fórumok tartoznak. Ez a legnagyobb csoport, az egyes fórumtémák ezen belül is nagyobb csoportokba vannak rendezve: Kiemelt topikok [sic]; Kreatív topikok; Társalgó; Zene, Irodalom, Art; Közösség; Mi Van Most; Flame topikok [sic]; Negativeart.hu fórum. Az LD50 fórumokon belül található Közösség topik igen érdekes tanulmányom szempontjából. Ezen a topikon belül elméletileg az egy lokális szintérhez tartozók külön altopikokban beszélgethetnek egymással, a gyakorlat azonban azt mutatja, hogy ezek az altopikok közel sem maradnak meg a lokalitás szintjén. Ezt jól bizonyítja az alábbi, a Szeged altopikból vett idézet:

„Bár nem vagyok szegedi, de szeretem a várost és ezért gondoltam újáéleszttem a Szeged topicot, mivel az elődje törlődött”.

A topikot tehát nem is egy, a szegedi lokális szintérhez tartozó felhasználó hozta létre.

A Gothspotting altópikban elvileg azt lehet számon tartani, hogy a goth felhasználók mely más goth tagokat láttak az utcán a közelmúltban, azonban a hozzászólások alapján az elnevezés akár LD50 userspotting is lehetne, hiszen a nem goth–goth találkozásokat is leírják.

A „Divat – miben láthat[t]unk ma” fórumtéma elég jól tükrözi a dark felhasználók divat-/megjelenés-orientáltságát. Ebben a témában a felhasználók aprólékos részletességgel leírják, hogy mit viseltek az adott nap.

*„általam eszkábált rózsaszín-fehér selyemtop masnikkal, fekete farmer, rózsaszín bakancs
~”*

Maga a goth és a hasonló szubkultúrák elvileg nem kötődnek a fogyasztáshoz, azonban a fórumban több téma is foglalkozik a fogyasztási szokásokkal. Például „Mit vettél most?”, „Mit eszel v. iszol most?”.

Kutatásom szempontjából talán az egyik legjelentősebb fórumtéma a *Neked mi az LD50?*, ahová a tagok leírhatják, hogy mit is jelent számukra az LD50-hez való tartozás.

„Nekem az ld50 azt jelenti, hogy nem vagyok egyedül a nyügeimmel, problémáimmal napi gondjaimmal hasonló gondolkodású, mentalitású emberkékre lelhetek, akiket érdeklík a személyem és hogy miként látom a világot, nekem elég sok mindent adott, a jó zenéken, témákon és beszélgetéseken kívül. :) és ezért köszönet a készítőinek, persze hibák is akadnak, de azokat nem részletezem úgy is mindenki leírja majd. :) Remélem sokáig fenn marad ez az oldal :) Minden jót! :)”

A menü pontjai leginkább kulturális, valamint közéleti információkhoz vezetnek. Itt olvashatunk különböző recenziókat, megtekinthetjük egyes tagok fotósorozatait, rendezvények ajánlóit olvashatjuk. Az oldalon jellemzően sok rendezvényajánló van az ország egész területéről, az ilyen hirdetéseknek külön felelőseik vannak. A menüben kereshetünk rá felhasználók írásaira, amelyekhez akár hozzá is szólhatunk blogkommentárok formájában. A főoldal cikkeihez is hozzá lehet szólni ilyen formában.

Az oldalt idővel felszerelték egy privát üzenetküldő szolgáltatással. A tagok ezen keresztül léphetnek kapcsolatba egymással úgy, hogy csak a két fél

látja az üzenetet; szerelmi kapcsolatok is indultak el ezen keresztül. A tagok között legendák keringenek arról, hogy mi minden történhetett már ebben a „privát szférában”, valamint arról, hogy, mivel Damage a főnök, tulajdonképpen hozzáférhet az adatbázis teljes tartalmához, ezért mi minden titkok tudója lehet.

Mivel a tagok a profilokon, a fórumokon és a privát üzeneteken keresztül is kapcsolatba lépnek egymással, egy idő után elkerülhetetlenné válik, hogy más szubkultúrákhoz tartozó tagok profiljait is nézegessék, reagáljanak fórumhozzászólásaikra és valamilyen ürügy okán a privát kapcsolatot is felvegyék egymással, tehát a szubkultúrák keveredése – ha nem is összemosódása – teljes bizonyossággal megtörténik ezen a portálon. A fogyasztással kapcsolatos fórumokon keresztül valamennyire biztos, hogy hatnak is egymásra az eltérő közösségekhez tartozó felhasználók, hiszen például a *Divat – miben láthat[t]unk ma* fórumtéma nemcsak egy adott csoport tagjaihoz, hanem mindenkihez szól, így akár ötleteket is meríthetnek (és merítenek is) megjelenésük „frissítéséhez”. Mint ahogyan azt már említettem, a valós életben megrendezett, LD50-en reklámozott programokon a szubkulturális identitás tulajdonképpen a felhasználói identitás alá rendelődik, tehát a gothok, a cyberpunkok, a metálósok stb. itt egymással nem mint egy másik szubkultúra tagjával találkoznak, hanem mint egy másik LD50-essel. A fentiekből jól látható, hogy ez a portál egyfajta olvasztótégely ezen csoportok számára, és ha a konkrét közösségek között nem is, az LD50 körébe tartozó emberek között igenis végbemegy egyfajta keveredés, egymásra hatás.

Userkutatás

Kérdőíves vizsgálat

Kezdeti hipotézisemet, amely szerint az LD50 honlapon regisztrált, különböző szubkultúrákból érkező tagok az oldalon interakcióba lépnek egymással, hatnak egymásra, ezzel egy új, interszubkulturális teret hozva létre, kérdőíves vizsgálatom nem csupán beigazolta, hanem el is mélyítette.

A kérdőív nem egy tipikus kvantitatív alapokon nyugvó, statisztikailag jól elemezhető kérdéssor, sokkal inkább egy mélyinterjúszerű, nyitott kérdéses kérdőív, amelyet az interneten keresztül tölthettek ki a felhasználók. Mivel nem vagyok regisztrált tag és tudatosan outsider-kutatást végeztem, egy

ismerősömet kértem meg arra, hogy regisztrált felhasználóként tegye fel a kérdőívemet az LD50 egyik fórumára. A kitöltött kérdőívek e-mailen keresztül jutottak el hozzám. A válaszoknak nem volt előre megszabott terjedelmük, ezért az egyes kérdésekre adott válaszok hossza sok esetben igen eltérő.

A huszonkilenc beérkezett kérdőív közül huszonhetet tudtam felhasználni. (A maradék két kérdőívet hiányosan töltötték ki.) Bár a 27 kérdőívből álló minta kevésnek tűnhet a több ezres felhasználóval rendelkező portál releváns bemutatásához, vizsgálatom szempontjából elégségesnek bizonyul. A 27 válaszadó zöme az első regisztrálók között van, tehát már közel 10 éve a közösség tagja, így, ha ténylegesen történt egyfajta összeolvadás a különböző szubkultúrákból érkező tagok között, akkor ők azok, akik ezt megélték és be tudnak róla számolni. A regisztrált felhasználók többsége hozzájuk viszonyítva „új” felhasználónak minősül. A kezdetekhez képest gyakorlatilag lecserelődött a felhasználói kör; az újonnan érkezők már a kiforrott LD50-hez csatlakoztak. Demográfiai szempontból a minta meglehetősen heterogén. A válaszadók között 13 férfi és 24 nő található, a legfiatalabb 17 éves, a legidősebb pedig 33. Foglalkozásukat tekintve is igen széles a skála, van közöttük középiskolás, egyetemi/főiskolai hallgató, műszerész technikus, grafikus, rendszergazda, de még nyomdai termelés-irányító is. Ebből is jól látható, hogy az oldal nem egy konkrét társadalmi réteget szólít meg. Az is igen különböző, hogy az egyes tagok hogyan találtak rá az oldalra. Sokan már regisztrált ismerőseiktől hallottak róla, mások viszont az internetes keresőportálokon keresztül jutottak el az LD50-re. Akik keresőkön keresztül ismerkedtek meg az oldallal, legtöbbször zenével kapcsolatos dolgokat kerestek, esetleg valamilyen koncertről szerettek volna többet megtudni. (Az oldalon rengeteg zeneajánló, koncertajánló, fesztiválajánló van).

Kíváncsi voltam arra, hogy a válaszadók milyen szubkultúrába sorolják magukat, sorolják-e magukat egyáltalán valamilyen szubkultúrába. A legtöbb válaszadó nem sorolta magát semmilyen szubkultúrába. Ezt általában azzal indokolták, hogy „nem szeretik a beskatulyázást”, „nem kategorizálnak”, vagy „túl sok közösséghez be lehetne sorolni őket”. Érdekesnek találtam, hogy csupán a harminc év körüli userek (tehát az idősebbek) voltak azok, akik besorolták magukat valahová. Az ő kérdőíveik a többi kérdés kapcsán is letisztultságot, kiforrottságot mutattak, míg a fiatalabbaké sokszor kissé kaotikusnak hatottak.

Mivel számítottam arra, hogy nem sokan sorolják majd magukat egy adott közösség tagjához, feltettem olyan kérdéseket is, amelyekből nagyjából ki lehet következtetni, hogy milyen réteghez tartozik/tartozott az illető. Ezek a kérdések a zenei, valamint az irodalmi ízlésvilágra, illetve a kedvenc filmekre vonatkoztak. Ezekből, valamint az adott felhasználó profiljában szereplő képekből valóban ki lehetett következtetni, hogy milyen szubkultúra tagja vagy milyen szubkultúra tagja lehetett régebben az adott user. Jellemzően sok a különböző dark közösségekből jött felhasználó, de igen sok az elektro, industrial, rock és folk gyökerekkel rendelkező user is. A tagok közötti különbségek mellett hasonlóságokra is figyelmes lettem. Több válaszadó kérdőívében is szerepeltek azonos filmek, könyvek, a zenei ízlés különbözősége mellett. Ilyen, az LD50 tagok között nagy népszerűségnek örvendő film például a *Pop, csajok, satöbbi* című regény filmváltozata, könyvek tekintetében pedig Neil Gaiman²⁰¹ művei szerepelnek kiemelkedően sokszor a válaszok között. Hasonló válaszokat kaptam az oldal látogatásának gyakoriságát firtató kérdésemre is. Általánosan elmondható, hogy egy aktív user naponta többször látogatja az oldalt, vannak „bejárattott” fórumtémái, amelyekhez rendszeresen hozzá is szól, illetve a profilját is legalább havonta vagy kéthavonta frissíti. A napi aktivitást jól példázza a következő, „*Milyen gyakran látogatod az oldalt?*” kérdésre adott válasz:

„Naponta többször, amíg a kollégáimnak cigiszünet van, addig nekem böngészős sünet☺”

De ami igazán érdekes, és a kezdeti hipotézisem szempontjából is nagyon fontos, az a „Mit jelent számodra az LD50-hez való tartozás?” kérdésre adott válaszokból született eredmény. Ez volt az utolsó kérdés, ezután már csak egy nem kötelezően kitöltendő mező, a kommentár volt. A kérdőív elején, ahogyan ezt már említettem is, a válaszadók többsége nem sorolta magát semmilyen közösségbe. Ennél a kérdésnél viszont szinte kivétel nélkül mindenki úgy válaszolt, hogy abból arra lehet következtetni, hogy ők nem egy mostanra már definiált szubkultúrához, hanem egy viszonylag új közösséghez, az LD50-hez sorolják magukat. Ezt támasztják alá az alábbi, kérdőívekből vett idézetek:

201 Angol író, költő. Elsősorban fantasy témájú regényeket, képregényeket ír. (<http://www.neilgaiman.com>)

„Többnyire a barátaimat”

„Végre egy olyan hely, ahol megtalálhatom a saját világomnak megfelelő embereket, dolgokat és gondolatokat. Közösséget jelent, rengeteg ismerősöm lett és barátaim, akikkel a távolság sem akadály. Egy teljesen más világ, az ember felvállalhatja magát úgy, ahogy van”.

„Közösséghez való tartozást”.

„ezt azt hiszem már említettem pár kérdés-sel feljebb, nekem az ld50 a „kamaszko-rom”, a felnőtté válásom, én itt szereztem igaz barátokat, itt csináltam „karriert” (ami elég jól alakul ahhoz képest, h egy kis ország kis közössége vagyunk) nekem az ld50 több mint egy közösségi oldal, nekem ez már az életem része, éppen ezért nem is vagyok jó alany ehhez a teszthez ☺”

Az egyik, ugyanezre a kérdésre adott válaszból az is világosan látszik, hogy az LD50 közössége a virtuális térből kilépett a való életbe is:

„Igazából nem tekintek rá különösebben fel-lengzősen. Persze szuper dolog, hogy megismer-tem olyan embereket, akikkel offline is tartom a kapcsolatot, de nem sokkal több. Egy plat-form arra, hogy kikapcsoljak, néha kiöntsem a fórumon azt, ami bánt, vagy éppen mások siralmai rádöbbenésnek arra, hogy tulajdon-képpen a problémám pity. Vagy, hogy fejbe kó-lintson a rengeteg hozzászólás arra, hogy épp itt az ideje, hogy felkeljek a számítógéptől és találkozzam a barátaimmal”.

A válaszadó tehát a honlapon megismert tagok-kal offline, a valós életben is tartja a kapcsolatot. Ez a magatartás a legtöbb LD50 tagnál megfigyelhető. Több baráti, ismerősi kapcsolat született az oldalon olyan felhasználók között, akik a fórumon keresztül ismerkedtek meg egymással, de mostanra már a való életben is gyakran találkoznak. Van olyan, az oldalon született ismeretség is, amelyből élettársi viszony alakult ki. Egy pécsi LD50 tag ismerősöm rendszeresen nyújt szállást más településeken lakó LD50 tagoknak, ha egy pécsi LD50 rendezvényre vagy akár egy a fórumtól független programra, például a PEN-re szeretnének ellátogatni. Jellemzően a fórumon ismerkedett meg azokkal a tagokkal, aki-

ket ilyenkor néhány napra befogad, korábbi ismer-etségről az esetek többségében nincsen szó.

Az egyik kérdőívben arra a kérdésre, hogy „Mért regisztráltál?” így válaszolt a kitöltő:

„Mert érdekelt ez a szubkult [sic], érdekelték a bu-lik, az emberek”. A válaszadó tehát szubkultúráként hivatkozott az LD50-re. Ez a mondat egy egészen új megvilágításba helyezte kezdeti hipotézisemet. Ezek szerint az LD50-re lehet egy önálló szubkul-túráként is tekinteni? Ez az „szubkulturális olvasz-tótégely” az évek során egy új szubkultúrává alakult volna át? Ezen gondolatmenetből kiindulva elkezd-tem kicsit más szemszögből vizsgálni a honlapot és felhasználóit.

Dolgozatom elején röviden vázoltam Hodkinson szubkultúra-definícióját. Ezt a definíci-ót alapul véve megvizsgáltam, hogy az alapvető sa-játosságokat tekintve lehet-e ezt a közösséget szubkul-túráknak tekinteni. Hodkinson definíciója szerint a szubkultúrák lényege a „kulturális szubsztanciában” rejlik, amelynek négy eleme van: a *következetes jel-legzetesség*, az *identitás*, az *elkötelezettség* és az *auto-nómia*. Ez a négy jegy mind megtalálható az LD50 közösségében. A *következetes jellegzetesség*, tehát az ízlések és attitűdök hasonlósága egyértelműen jelen van, hiszen a tagok ugyanannak a weboldalnak a regisztrált tagjai, ez evidenssé teszi, hogy kell len-nie bennük valami közösnek. Az *identitás*, vagyis a közösséggel érzett azonosulástudat a kérdőívekből egyértelműen kimutatható. Ezt az is alátámasztja, hogy sok válaszadó nyilatkozott úgy, hogy itt találta meg az igazi barátait, néhányan még az élettársukat is. A harmadik elem, az *elkötelezettség* is jellemzi a tagokat, hiszen napi (néhányuknak naponta több-szöri) elfoglaltságuk az oldal tartalmainak olvasása, az egyes fórumtémákhoz való hozzászólás. Az *au-tonómia*, azaz a tömegmédiától való függetlenség egyértelműen adódik abból a tényből, hogy egy önálló weboldalról van szó, amely egyben egy olyan kommunikációs rendszer, amelynek segítségével a közösség fenn tudja tartani önmagát. A hodkinsoni definíciót alapul véve tehát lehet az LD50-re mint önálló szubkultúrára tekinteni. Azt azonban min-denképp szeretném hangsúlyozni, hogy csak nagy óvatossággal használom itt a szubkultúra definíci-ót, a közösség vagy még inkább a színtér fogalmak talán sokkal relevánsabb kifejezések lehetnek az interszubkulturális olvasztótégely, az LD50 fórum megnevezésére.

A másik fontos tapasztalat egy általam addig észre nem vett folyamat kérdőívekben felszínre ke-rülése. Több tag írt arról, hogy „ez az LD50 már

nem az, mint ami régen volt”, többen emlegették a „rég LD50”-t. Elképzelhető tehát, hogy az oldal egyfajta átalakuláson megy keresztül. Ezt támasztja alá a főnök, d4n4g3 lemondása is. Leköszönő levélben arra hivatkozott, hogy az oldal megváltozott, ez már nem ugyanaz a portál, mint amit ő annak idején, 2001-ben elindított, ezért elbúcsúzik az LD50-tól.

A kérdőívemben sajnos nem fejtették ki, hogy egészen pontosan mit is jelent ez a változás, miben változott/változik az oldal, vagy esetleg maga a közösség. A kérdőívést követő interjúzás fő hangsúlyát ezért próbáltam ennek a folyamatnak a feltárására helyezni.

Mélyinterjúk

Kérdőíves kutatásomat egy, az oldalon regisztrált felhasználók körében elvégzett mélyinterjú vizsgálat követte. Három interjút készítettem. Az első két válaszadó két jelenleg is regisztrált tag, harmadik interjúalanyom pedig az oldaltól már elbúcsúzott alapító, Damage volt. Ezen interjúk tapasztalatairól számolok be a következőkben.

Elsőként a két jelenleg is regisztrált taggal készített interjút mutatom be. Mindkét választott interjúalanyom viszonylag régi felhasználó, egyikük 2004-ben, másikuk 2005-ben regisztrált. Azóta is igen aktív tagok, rendszeresen hozzászólnak a különböző fórumtémákhoz, mindketten írnak cikkeket is a weboldalra. Mivel évek óta regisztrált userek, valamint napi rendszerességgel, kiemelkedő aktivitással vesznek részt az LD50 életében, úgy gondoltam, ők releváns információkkal szolgálhatnak az oldal átalakulásáról, illetve annak hátteréről.

Mindketten megerősítették azt a felvetést, amely szerint az oldal átalakulóban van, és, hogy ez a változás nem feltétlenül pozitív folyamat. Az átalakulás lényegét mindketten abban látják, hogy az oldal a szerkesztők részéről egyre inkább elhanyagolódik. A tartalmak egyre ritkábban frissülnek, vannak olyan funkciók, amelyek „kihalófélben” vannak. Ennek hátterében szerintük elsősorban az húzódik, hogy a szerkesztőknek egyszerűen nincs idejük többet foglalkozni az oldallal. Mivel ez egy non-profit weboldal, nem is lehet elvárni tőlük, hogy napi teendőik közül ez élvezzen prioritást. Eddig ez nem okozott gondot, hiszen az oldal létrehozói az oldal indulásakor még egyetemisták voltak, több időt tudtak szánni a tartalmak frissítésére, az oldal fejlesztésére. Mára azonban dolgozó, esetleg

családos ember lett belőlük, és egyszerűen nincs annyi idejük ezzel foglalkozni. Tulajdonképpen az LD50-t is elérte az, ami előbb vagy utóbb majdnem minden non-profit szerveződést elér. Ebben az „elhanyagolódásban” részben az is szerepet játszik, hogy csupán két moderátor irányítja a több ezer regisztrált felhasználóval rendelkező oldalt. Az egyikük azt is elmesélte, hogy 2007-ben tervezték az LD50 második verziójának, az LD50 2-nek a megalkotását, amely felváltotta volna a jelenleg is működő oldalt. Ez azonban félbeszakadt, a fentiekhez hasonló okokból. Arról azonban, hogy ez a folyamat egy bizonyos idő után jelentheti-e az oldal halálát, vagy, hogy várhatóan mikorra kovácsolódik össze az új szerkesztőség, interjúalanyaim nem tudtak beszámolni.

Az átalakulás folyamatának fenti indokai mindkét interjú során felmerültek. Az egyik válaszadó azonban ezt még azzal egészítette ki, hogy az eredeti szervezők egy szűk baráti társaságból kerültek ki, a felhasználók pedig elsősorban az ő tágabb ismeretségi körükből. Szerinte az oldal átalakulása a szervezőgárda fenti okok miatt történő széthullásából, valamint a felhasználók egyre növekvő számából fakad.

Mostanra ez az átalakulás már lecsengett. Az interjú elkészítése után is kapcsolatban maradtam a két válaszadóval, akik néhány hónapja arról számoltak be, hogy megalakult egy új szerkesztői gárda, amelynek mindketten tagjai. Az oldal tartalmai így ismét folyamatosan frissülnek, a moderátorok dolgoznak. Ezzel a szerkesztői újjászervezéssel a fórum kilábalta a „válságból”, ismét kifejezetten aktív a rajta folyó közösségi élet.

Az interjúk során természetesen más kérdésekre is kitértünk interjúalanyaimmal. Több új dolgot megtudhattam az LD50 történetéről. Ezek közé tartozik, hogy a honlap programkódja eredetileg egy diplomamunka volt (tulajdonosa ma is regisztrált tag); valamint az, hogy az LD50 a negativeart.hu (www.negativeart.hu) hivatalos szekciója. A fórumon rendszeresen felmerül valamilyen komolyabb téma, amely a tagokat foglalkoztatja, és hosszasan beszélnek róla. Ilyen például a vallás kérdése, amely egy visszatérő problematika.

Megtudtam továbbá, hogy a tagok közötti egyre gyakoribb személyes találkozások mellett igen fontosak az egész közösség számára szervezett LD50 rendezvények, amelyekből az utóbbi időben egyre többet látogathatnak a tagok. Ezek közé tartoznak például a Budapesten, a „Gyárban” rendszeresen megrendezésre kerülő LD50 partyk. Az LD50 egy

saját kocsmával, a Rockrandevú nevű törzshellyel is büszkélkedhet, amely rendszeresen képviselheti magát a Sziget fesztiválon. Ennek a kocsmának nemcsak a tulajdonosai LD50 tagok, hanem az egész személyzete is. A virtuális közösség tehát egyre nagyobb mértékben válik egyben egy offline közösséggé is.

Az egyik interjúalanyom beszámolt többek között egy olyan jelenségről is, amely azt a felvetést erősíti, amely szerint erre a közösségre lehet önálló szubkulturáráként tekinteni, vagy legalábbis az egyes felhasználók hatnak egymásra. Itt bevezetek két fogalmat, amelyeket ő használ: „profil evolúció”, illetve „érettebb szintű felhasználó”. Ez a két kifejezés arra utal, hogy egy bizonyos regisztrációs idő után az egyes felhasználók profiljai minimalizálódnak, interjúalanyom szavaival élve „LD50-esednek”. Ez azt jelenti, hogy kezdetben majd minden felhasználó igen terjedelmes profillal rendelkezik; rengeteg képpel, idézettel, dalszövegrészlettel, hosszas leírással önmagáról, a világról alkotott elképzeléseiről. Ezek az első profilok még erősen tükrözik azt a szubkulturát, ahonnan a felhasználó érkezett. Az idő múlásával azonban egyre kevesebb információ, adat található egy profilon. Az idézetek sok esetben teljesen eltűnnek, vagy csak valami humoros „bölcsesség” marad fent, a képek is gyakran megfogyatkoznak, és csak egy-két dolog olvasható a felhasználóról. Interjúalanyom megmutatta régebbi profiljait is, és valóban jól látható az átalakulás. Szerinte az „érettebb szintű felhasználók” számára már nem fontos, hogy a szubkulturális jegyek látszanak egy oldalon, hiszen a legtöbbjük már jó ideje nem is sorolja magát sehová.

Az interjú után megnéztem néhány régi és új tag profilját, és valóban szembetűnő volt a különbség. Úgy gondolom, ez a szemmel látható átmenet is bizonyítja azt, hogy az egyes szubkulturák képviselői valóban hatnak egymásra, kezdeti szubkulturális identitásukat felülírja az LD50-hez való tartozás érzése.

Utolsó interjúalanyom Damage volt, aki két évvel ezelőtt hagyta el az oldalt. Beszélgetésünk folyamán leginkább az oldal keletkezéséről, illetve távozásának okairól kérdeztem. Damage elmondta, hogy eredetileg egy fotóblognak szánta az oldalt, és egyáltalán nem számított arra, hogy ilyen interszubkulturális portállá nővi ki magát. Az indulás után nagyjából fél évvel, amikor már több mint 100 követője volt a blognak, gondolt arra először, hogy ebből valami nagyobb volumenű dolgot is ki lehetne hozni. Néhány hónappal később be is indít

tott egy modellfotózást, ami meghozta a várt sikert. A következő ugrás olyan tagok becsatlakozásával következett be, akik rendszeresen jártak külföldre, ahol különböző fesztiválokon vettek részt, és ezen eseményekről az oldalra is tettek fel írásokat. Velük közreműködve kezdett el különböző bulikat is szervezni, mert úgy gondolta, „kellenek a valós életben is gyökerező dolgok”. Ekkor kezdett el tehát az LD50 „hivatalosan” is kilépni a virtuális térből a valós világba. Damage elmondta, hogy egyáltalán nem számított arra, hogy az oldal így ki fog törni. Elégedett azzal, hogy az LD50 ennyire kinőtte magát, annak viszont nem örül, ami jelenleg történik az oldalon. Elmondása szerint régen a tagok 20-as éveik közepén, végén jártak, és különböző intellektuális tartalmakra voltak kíváncsiak. Hét évvel az indulás után – amikor Damage elhagyta az oldalt – azonban egyre több 14-16 éves tini regisztrált, gyakorlatilag lecserelődött a felhasználói kör, az érdeklődés pedig a kevésbé intellektuális tartalmak felé tolódott. Részben ez volt az egyik oka annak, hogy elhagyta az oldalt. A másik ok nyilvánvalóan a honlap nonprofit jellegéből fakadt. Egy teljes állás mellett sokkal nehezebb lett volna koordinálni egy ekkora projektet. Arra a kérdésemre, hogy szerinte is megfigyelhető-e egyfajta összeolvadás a különböző szubkulturák tagjai között, azt a választ kaptam, hogy részben igen, részben pedig nem. A közös rendezvények természetesen összekovácsoló erővel bírnak, azonban aki igazán elkötelezett eredeti szubkulturája iránt, nem adja fel eredeti identitását, illetve „a törzs nem veti ki magából” a tagot. Másrészt viszont a kevésbé elkötelezett tagoknál megfigyelhető az összeolvadás jelensége, ők egy idő után elkezdik elfelejteni eredeti szubkulturális identitásukat.

Résztevő megfigyelés

LD50 rendezvényeket nem csupán a fővárosban rendeznek, hanem más településeken is, így például Pécsen is. Az egykori Toxic Music Pub-ban több ilyen rendezvényen is részt vettem. Ezekben a rendezvényeken a selectorok is általában LD50 tagok voltak, a fórumon előre meg volt hirdetve a program, illetve a selectorok személye. Ami a leginkább szembetűnő volt az összes ilyen programon, amelyen részt vettem, az a tagok közvetlensége. Engem a legtöbbjük nem ismert, nem tudták, hogy felhasználó vagyok-e egyáltalán. Többen kérdezték, hogy mi a felhasználónevem, és amikor kiderült, hogy

nem vagyok tag, akkor is közvetlenül maradtak velem szemben. Néhányuknak elárultam, hogy az oldallal kapcsolatos kutatásokat végzek, illetve, hogy én kértem őket a kérdőív kitöltésére. Ami igazán meglepő volt számomra, az az, hogy még ekkor sem váltak távolságtartóvá. Egyáltalán nem feszélyezte őket a „megfigyelés”, sőt, kifejezetten úgy tűnt, hogy élvezik is. Többen felajánlották, hogy szívesen segítenek a kutatásban, ha szükséges, további kérdőíveket is kitöltenek. Összességében kifejezetten barátságosnak, közvetlennek, még egy kicsit exhibicionistának is tűntek számomra.

Külső megjelenésüket tekintve elég sok hasonlóságot véltem felfedezni a tagok között. Öltözékükben nyomon követhetőek voltak a dark, goth és industrial gyökerek. Egymás között leginkább sötét színű ruhákat viseltek, amelyet a gótikusabb lányok gyakran kombináltak rózsaszínnel. Szintén a lányok öltözképe volt jellemző sok esetben a csipke, vagy valami „aranyos” kiegészítő, mint például masni, (sok esetben ironikus) Nici plüssállatok. A rózsaszínen kívül egyéb rikító árnyalatok is megjelentek, mint például az élénkzöld. Több fiú viselt kifejezetten bő, sok csattal és zsebbel ellátott nadrágot. Az egyes szubkultúrák tagjaira jellemző androgün jegyeket alig lehetett megfigyelni; jellemzően csak a lányok viseltek erős sminket, illetve a frizurák is nagy változatosságot mutattak, a hajszín azonban majd minden esetben mesterséges volt. Több tag öltözéke a hagyományos rocker stílusjegyek megjelenítésében merült ki. A legtöbb tagról elmondható, hogy öltözkéjük láthatóan gondosan megtervezett, összeválogatott kellékekből állt. Cipők tekintetében az acélbetétes bakancs, a platformbakancs és az utcai edzőcipő voltak a legnépszerűbbek. Összességében látható volt, hogy a tagok stílusukban is többé-kevésbé hasonulnak egymáshoz; az eredeti szubkulturális stílusjegyek keveredni látszanak egymással. Ez akár a tagok egymásra hatásának kézzelfogható jeleként is felfogható.

Az LD50-en belül is kialakultak divatok, ennek egyik legnagyobb hulláma a műraszta volt, melyet egy tag Londonból hozott be és árulni kezdett. Rövid idő után az összes „menőbb” user műrasztát hordott. Amikor már túlságosan elterjedt a műraszta és a kevésbé „vállalható” viszonylag újabb tagok is elkezdtek hordani, akkor a felső kaszt egyik napról a másikra kiszedette a műrasztáit és ezután a felsőbb körökben jó ideig nem használták a kiegészítőt még visszafogott formában sem.

Egy ideig divatosak voltak a Carbonbonbons pólók, melynek tulajdonosa az oldalon hirdetett és

sok tag elkezdte ezeket hordani. Idővel megjelent az LD50 saját pólója is, melyet a tagok előszeretettel viseltek mind LD50-es, mind nem LD50-es bulikban, illetve a mindennapi életben. Ezek a pólók nagyban megkönnyítették a gothspottingot, ami már inkább userspotting volt, mind kevesebb hangsúllyal a gótikusságra. A tetoválások is népszerűek a felhasználók körében.

Ami az egymáshoz való viszonyulásukat illeti, elmondható, hogy ezen esték alkalmával egyértelműen közösségként, az LD50 fórumhoz tartozó közösségként viselkedtek. Egymást kivétel nélkül a felhasználónevükön szólították meg. Teljesen irreleváns volt számukra, hogy az adott tag eredetileg például a goth szubkultúra tagja, és éppen most üdvözölt szívélyesen egy eredetileg industrial közösséghez tartozó felhasználót. Ezekben a rendezvényeken mindenki „LD50-es” volt. A fórumon előforduló témákról, egyéb LD50 rendezvényekről, illetve jelen nem lévő felhasználókról beszélgettek. Tulajdonképpen néhány beszélgetés kifejezetten „pletykálkodásnak” tűnt. Szóba kerültek bizonyos tagok közötti szerelmi, párkapcsolati viszonyok is. Jellemző volt a párválasztásra, hogy a tagok sokszor elsősorban a közösségen belülről választottak barátot/barátnőt, vagy megpróbálták a közösségbe beintegrálni. A csoporton belüli preferencia azt eredményezte, hogy az adott csoportok az idők folyamán nagyon sok páros kombinációt kisorsoltak magukból. Voltak a közösségen belül különösen nyitott szereplők, akik híresen sok egyénnel létesítettek testi kapcsolatot, ők a belső ranglétrán ugyanúgy megfigyelhetők voltak a legmagasabb, mint a legalacsonyabb szinteken. A LD50-es kapcsolatokra általában jellemző volt, hogy rövid ideig tartottak, vagy látványosan szakaszosak voltak, melyek folyamatos beszédtemát adtak a tagoknak.

Teljesen olyan volt számomra, mint beleszöppenni egy akármilyen valós közösségbe, ahol szinte mindenki tud mindenkiről mindent. A különbség csupán annyi, hogy ez a közösség a virtuális térben jött létre, és ebből alakult ki egy offline közösségi háló.

Összefoglalás, konklúzió

Összegzésképp elmondható, hogy kezdeti hipotézisem, mely szerint a különböző szubkultúrákból érkező tagok az oldal hatására keverednek egymással, hatnak egymásra, beigazolódni látszik.

Az LD50 honlap több szubkultúra közös globális online színtereként is értelmezhető, amelyen

a tagok nemcsak kapcsolatba lépnek egymással, hanem egy új közösséget, az LD50 közösséget építik ki. Bár bizonyos fórumtémákon keresztül a usereknek lenne lehetőségük csupán saját, eredeti szubkultúrájuk, lokális közösségük tagjaival felvenni a kapcsolatot, még ezekben a topikokban is megfigyelhető a keveredés a szubkultúrák tagjai között.

Az egymásra hatás az eltelt évek alatt olyan jelentőssé vált, hogy a felhasználók avatárjai is hasonlítani kezdtek egymáshoz. A tagok egy bizonyos regisztrációs idő után elvesztették eredeti szubkulturális identitásukat, és egyre inkább kezdik sajátjuknak érezni az LD50 identitást.

Az LD50 virtuális közösség létrejötté tulajdonképpen a hagyományos internetes közösségképzés fordítottjaként is felfogható. Ahogyan korábban a MySpace-bandákkal kapcsolatban leírtam, az online közösségek legnagyobb része rendelkezik egy erős offline bázissal, amely megelőzi a virtuális színtér kialakulását. Bár bizonyos értelemben az LD50 létrejöttét is megalapozta több offline közösség (goth, cyberpunk) jelenléte, az az LD50, amely ma létezik, az interneten keresztül alakult azzá ami, a különböző szubkultúrák résztvevőinek egymásra hatásából. Ennek az új közösségnek, az LD50-nek lett később offline reprezentációja is, az LD50 találkozókon, vagy akár a saját kocsmán keresztül.

Az általam vizsgált honlap esetében tehát a virtuális színtér helyeződött át a valós világba, ezzel egy új diskurzus lehetőségét nyújtva az internet, a hálózat közösségképző erejével kapcsolatban.

Absztrakt

Dolgozatomban az LD50 nevű honlapot (www.ld50.hu), valamint annak felhasználói körét mutatom be. Az LD50 oldal eredetileg goth és cyberpunk felhasználók számára készült, mára egy „interszubkulturális” portállá vált. Felhasználói között egyaránt jelen vannak goth, cyberpunk, metal, és az elektro szubkultúrák szereplői is. Kutatásom során azt vizsgáltam, hogy ezen a közös oldalon/ ennek a közös oldalnak a hatására létrejön-e valamilyen keveredés az egyes közösségek között, hatnak-e ezek a csoportok egymásra, és ha igen, milyen mértékben és ez miben nyilvánul meg. Ez a honlap Magyarországon egyedülállóan mondható, mivel nálunk ez az egyetlen olyan portál, amely nem csak specifikusan egy szubkultúra felhasználói számára készült. Empirikus kutatásom során nyitott kérdésszerű kérdőívek kitöltésére kértem az oldal regisztrált

felhasználóit, valamint három mélyinterjút készítettem két aktív taggal, illetve az oldal alkotójával.

Kutatásom célja az LD50 honlap „interszubkulturális” közösségének bemutatásán túl a hálózat egyre jelentősebbé váló, speciális közösségképző erejének bemutatása.

Abstract: Subcultures, Internet Communities. The Audience of the LD50 Website

In this paper I present a website called LD50 (www.ld50.hu) and its audience. LD50 was originally created for goth and cyberpunk users and has now become an “intersubcultural” portal. Its user base consists of a variety of subcultures including goths, cyberpunks, metalheads and electro fans. My research was aimed at determining if on this site – or because of it – does mixing of communities take place, do these communities affect each other, and if so, how significantly and what does it consist of. This website can be considered unique in Hungary because it is the only niche social community that caters for more than one subculture. During my empirical research I asked my subjects to fill out open question questionnaires and conducted three deep interviews with two active users of the site and its founder.

The aim of my research, besides introducing the “intersubcultural” community of the LD50 website, is presenting the ever more significant, special community formative power of the internet.

Felhasznált irodalom

- Benett, Andy 2005 Szubkultúrák vagy neotörzsek? *Replika*, (53):127-143.
- Buchanan, Mark 2003 *Nexus, avagy kicsi a világ. Hálózatok úttörő tudománya*. Typotex Kiadó, Budapest.
- Cremer, Günter 1992 *Die Subkultur der Rocker. Erscheinungsform und Selbstdarstellung*. Centaunis-Verlagsgesellschaft, Pfaffenweiler.
- Dobó Máttyás 2006 Blogtörténelem. In Bögel György szerk. *Blogvilág. Egy műfaj születése*. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 25-38.
- Greener, Tracy – Hollands, Robert 2008 Szubkultúrán és posztsubkultúrán túl? *Replika*, (64-65):193-216.

- Hodkinson, Paul 2005 Beavotottak és kívülállóak. *Replika*, (53):145-164.
- Kacsuk Zoltán 2005 Szubkultúrák, poszt-szubkultúrák és neo-törzsek. *Replika*, (53):91-109.
- Muggleton, David 2005 A poszt-szubkulturalista. *Replika*, (53):116-126.
- Papacharissi, Zizi 2003 A virtuális szféra. *Médiakutató*, 2003 tavasz. Hálózati közlés: http://www.mediakutato.hu/cikk/2003_01_tavaszi/07_virtualis_szfera
- Taylor, R. L. 2002 Szubkultúrák és ellenkultúrák. In Várnai Judit Szilvia – Kis Tamás szerk. *A szlengkutatás 111. éve*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 361-373. Elektronikus hozzáférhető: http://mnytud.arts.unideb.hu/szleng/szl_kut/04_111ev/index.php; <http://mek.oszk.hu/01700/01782/>
- Tófalvy Tamás 2008a Extrém zenei műfajok és online közösségi média: a szubkultúráktól a műfaji szinterekig. *Replika*, (64-65):135-149.
- Tófalvy Tamás 2008b Myspace-bandák és címkézés-háborúk. Az online közösségi alkalmazások és a deathcore színtér esete. *Replika*, (64-65):217-233.
- Vályi Gábor 2004 Az alulról jövő kulturális globalizáció és az internet. *Médiakutató*, 2004. nyár, 95-114.
- Vályi Gábor 2004 Közösségek hálózati kommunikációja. *Szociológiai Szemle*, 14. 4:47-60.
- Willis, Paul 2000 *A skacok*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Willis, Paul 1991 *Jugend-Stile. Zur Ästhetik der gemeinsamen Kultur*. Argument Verlag, Hamburg.

Források

- <http://www.gothic.hu/gothic.html>?http://www.gothic.hu/szubkultura5_bemutatas.html
- <http://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Deviancia&oldid=2552175>
- <http://www.x-tra-x.de/>
- http://www.gothic.hu/szubkultura_generaciok.html
- <http://www.ld50.hu/page/ld50/userpolicy>

